

УДК 334.72:621

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ АНТИКРИЗОВОГО
УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ**

Череп Алла Василівна, декан економічного факультету, д. е. н., професор, академік Академії економічних наук України та Академії наук вищої освіти України, заслужений діяч науки і техніки України, Запорізький національний університет

Корженевська Вікторія Миколаївна, аспірант кафедри фінансів та кредиту, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, e-mail: beautyviktoriya@rambler.ru, тел: +380501472668

Alla Cherep, Dean of The Faculty of Economics, Professor, Doctor of Economics, Zaporizhzhya National University

Viktoriya Korzhenevska, Postgraduate student of department of finance and credit, State Higher Educational Establishment "ZAPORIZHZHYA NATIONAL UNIVERSITY", Zaporozhye

A. Cherep, V. Korzhenevskaia. A study of economic instruments for crisis management in mechanical engineering enterprises.

In article investigated and generalized the existing economic instruments of crisis management in enterprises. The authors justified the need and importance of using economic instruments of crisis management to implement effective management in engineering enterprises. The article considers the essence of the model V. Beaver, determined its main advantages and disadvantages, and the practical application of the model on the example of domestic mechanical engineering enterprises. It is proved that in case of crisis at the enterprises, or high probability of its occurrence, it is mandatory to conduct a deep diagnostic activity to determine level of crisis, the analysis the main causes of the crisis, as well as forecast future losses. The authors focused on the use of key performance indicators express diagnostics of activity the mechanical engineering enterprises with the purpose of early detection and prevention the crisis. In the proposed system of indicators introduced the ratio of permanent capital to productive assets, allowing the management process to consider and analyze the company's provision of available resources and increase the efficiency of their usage. On the basis of the entered into the system express-diagnostics activity of the mechanical engineering enterprises the ratio of permanent capital to productive assets the proposed deterministic factor model of sufficient permanent capital to provide companies with productive assets that can improve their economic sustainability through managing the process of placing their own working capital and long-term sources of funds in the productive assets. The article analyzes the state of the domestic machine-building enterprises with the help of the proposed system of key indicators and the proposed set of anti-crisis measures to mitigate the impact of the crisis and exit from crisis situations for each of them.

Череп А. В., Корженевська В. М. Дослідження економічних інструментів антикризового управління діяльністю підприємств машинобудування.

У статті досліджено та узагальнено існуючі види економічних інструментів антикризового управління підприємствами. Авторами обґрунтовано необхідність та важливість використання економічних інструментів антикризового управління для здійснення ефективного управління діяльністю підприємств машинобудування. У статті розглянуто сутність моделі В. Бівера, виявлено її головні переваги та недоліки, а також проведено практичне застосування моделі на прикладі вітчизняних підприємств машинобудування. Доведено, що у випадку наявності кризи на підприємствах, або високої ймовірності її появи, обов'язковим є проведення поглибленої діагностики діяльності з метою визначення рівня кризи, аналіз головних причин кризи, а також прогноз майбутніх втрат. Авторами акцентовано увагу на необхідності застосування системи ключових показників експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування з метою раннього виявлення та попередження кризи. У складі запропонованої системи показників введено коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів, що дозволяє в процесі управління враховувати та аналізувати забезпеченість підприємств наявними ресурсами, а також підвищувати ефективність їх використання. На основі введеного до системи експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування коефіцієнту співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів запропоновано детерміновану факторну

модель достатності перманентного капіталу для забезпечення підприємств виробничими активами, яка дозволяє підвищити їх економічну стійкість через управління процесом розміщення власного оборотного капіталу та довгострокових джерел коштів у виробничих активах. У статті проаналізовано стан вітчизняних підприємств машинобудування за допомогою запропонованої системи ключових показників та запропоновано комплекс антикризових заходів з метою пом'якшення кризових наслідків та виходу з кризових ситуацій для кожного з них.

Череп А. В., Корженевская В. Н. Исследование экономических инструментов антикризисного управления деятельностью предприятий машиностроения.

В статье исследовано и обобщенно существующие виды экономических инструментов антикризисного управления предприятиями. Авторами обоснована необходимость и важность использования экономических инструментов антикризисного управления для осуществления эффективного управления деятельностью предприятий машиностроения. В статье рассмотрена сущность модели В. Бивера, определены ее главные преимущества и недостатки, а также проведено практическое применение модели на примере отечественных предприятий машиностроения. Доказано, что в случае наличия кризиса на предприятиях, или высокой вероятности его появления, обязательным является проведение глубокой диагностики деятельности с целью определения уровня кризиса, анализ главных причин кризиса, а также прогноз будущих потерь. Авторами акцентировано внимание на необходимости применения системы ключевых показателей экспресс-диагностики деятельности предприятий машиностроения с целью раннего выявления и предупреждения кризиса. В составе предложенной системы показателей введен коэффициент соотношения перманентного капитала к производственным активам, что позволяет в процессе управления учитывать и анализировать обеспеченность предприятий имеющимися ресурсами, а также повышать эффективность их использования. На основании введенного в систему экспресс-диагностики деятельности предприятий машиностроения коэффициента соотношения перманентного капитала к производственным активам предложено детерминированную модель достаточности перманентного капитала для обеспечения предприятий производственными активами, которая позволяет повысить их экономическую устойчивость через управление процессом размещения собственного оборотного капитала и долгосрочных источников денежных средств в производственных активах. В статье проанализировано состояние отечественных предприятий машиностроения с помощью предложенной системы ключевых показателей, а также предложено комплекс антикризисных мер с целью смягчения последствий кризиса и выхода из кризисных ситуаций для каждого из них.

Постановка проблеми. Своєчасне вирішення проблем, пов'язаних з виникненням кризи та її подоланням, здійснення ефективного управління підприємствами на сьогоднішній день неможливе без використання економічних інструментів антикризового управління.

З метою обґрунтування використання економічних інструментів антикризового управління у статті досліджено існуючі економічні інструменти, їх значимість та функціональну спрямованість, а також проведено їх практичне застосування на прикладі вітчизняних підприємств машинобудування.

Метою статті є узагальнення теоретичних, розробка методичних та практичних засад щодо використання економічних інструментів антикризового управління діяльністю підприємств машинобудування.

Результати дослідження. З огляду на висвітлення в економічній літературі великої кількості економічних інструментів антикризового управління запропоновано розділити їх на дві великі групи.

До першої групи відносяться «оціночні» економічні інструменти, а до другої – «забезпечуючі» економічні інструменти антикризового управління.

За допомогою використання «оціночних» економічних інструментів стає можливим оцінка імовірності настання кризи (прогнозування появи кризи), розпізнавання її перших сигналів, визначення кризового рівня (ідентифікація кризи), оцінка ефективності антикризових заходів, оцінка відповідності вимогам внутрішнього та зовнішнього середовища тощо.

До «оціночних» економічних інструментів антикризового управління підприємствами відносяться інструменти моніторингу, інструменти прогнозування,

інструменти контролю (перевірки), інструменти аналізу, інструменти діагностики тощо.

Головними інструментами моніторингу, прогнозування, контролю, аналізу, діагностики в системі антикризового управління діяльністю підприємства є економічні показники, багатокритеріальні економічні моделі, моделі рейтингової оцінки імовірності банкрутства, моделі дискримінантного аналізу, системи неформальних критеріїв у діагностиці банкрутства, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, портфельний аналіз, система збалансованих показників, порівняння з конкурентами (бенчмаркінг) тощо.

Використання «забезпечуючих» економічних інструментів антикризового управління підприємствами забезпечує напрямок виходу підприємства з кризи, її мінімізацію та нейтралізацію, усунення і подолання кризових наслідків з мінімальними втратами.

До «забезпечуючих» економічних інструментів антикризового управління підприємствами належать інструменти планування (бюджетне планування, сценарне планування, стратегічне планування, антикризові стратегії), диверсифікація, оптимізація діяльності, реструктуризація, реінжиніринг, санація, контролінг, механізми фінансової стабілізації, Change Management Programs, Crisis management team, Incident Management Консалтинг, Люди (команда), Crisis Communications, Customer Relationship, Customer segmentation, Price Optimization Models тощо.

Серед представлених в економічній літературі інструментів антикризового управління підприємствами необхідно виділити систему показників експрес-діагностики та фундаментальної діагностики банкрутства Бланка І. О. [1], систему показників діагностики підприємств промисловості Дорошук Г. А. і Дащенко Н. М. [2], систему діагностики підприємства Лігоненко Л. О. [3], модель Конана і Гольдера [4], модель Романа Лиса [5], модель Спрінгейта, універсальну дискримінантну функцію Терещенка О. О. [6], модель Альтмана Е. [7], багатокритеріальну модель Бівера В. [8], модель Таффлера і Тишоу [9] тощо.

Використання системи показників Бівера В. для оцінки банкрутства підприємств проведено на прикладі вітчизняних підприємств машинобудування. Розрахунки представлені в таблиці 1.

Коефіцієнт Бівера дорівнює відношенню різниці між чистим прибутком та амортизації до короткострокових та довгострокових зобов'язань. Рентабельність активів розраховується як відношення чистого прибутку до оборотних активів, помножене на 100 %. Фінансовий леверидж дорівнює відношенню зобов'язань до активів підприємства, помноженому на 100 %. Показник покриття активів чистим оборотним капіталом розраховується як відношення різниці між власним капіталом та необоротними активами до загальних активів. Показник покриття розраховується як відношення оборотних активів до короткострокових зобов'язань підприємства.

Діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Мотор Січ» показала, що підприємство в цілому характеризується благополучним станом, банкрутство йому не загрожує. Розрахунок показників, що входять до системи Бівера, базується на фінансовій звітності досліджуваного підприємства, що подається в органи статистики (без врахування звітності дочірніх підприємств).

Діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Запорізький трансформаторний завод» свідчить про наявність суперечностей в отриманих значеннях коефіцієнтів, які входять до багатокритеріальної системи показників (табл. 1).

Так, значення коефіцієнту Бівера характеризує стан досліджуваного підприємства протягом 2011-2012 років як задовільний – отримані значення знаходяться між благополучним станом та станом «за 5 років до банкрутства».

Значення коефіцієнту рентабельності активів свідчить про благополучний стан підприємства протягом 2011-2013 років. Значення коефіцієнту фінансового левериджу сигналізує про стан підприємства, близький до банкрутства, починаючи з 2013 року.

Отримані значення коефіцієнту покриття активів чистим оборотним капіталом та коефіцієнту покриття свідчать про кризовий стан досліджуваного підприємства протягом 2011-2015 років. Найбільш критичні значення за всіма коефіцієнтами спостерігаються в 2014 та 2015 роках. Протягом цих років відповідно до моделі Бівера підприємство є потенційним банкрутом.

Антикризові заходи необхідно було приймати ще в 2011 році, оскільки вже тоді у підприємства були проблеми із недостатністю чистого оборотного капіталу, а також наявного оборотного капіталу. Вже у 2013 році значно підвищилися короткострокові та довгострокові зобов'язання підприємства. У 2014 та 2015 роках підприємство зазнало значних збитків.

Таблиця 1. Діагностика банкрутства вітчизняних підприємств машинобудування за допомогою моделі Бівера В.

Показники	Коефіцієнт Бівера	Рентабельність активів	Фінансовий леверидж	Покриття активів чистим оборотним капіталом	Коефіцієнт покриття
ПАТ «Мотор Січ»					
2011 р.	0,37	16,43	37,56	0,31	2,29
2012 р.	0,57	19,91	30,38	0,39	3,04
2013 р.	0,25	10,48	28,30	0,34	3,75
2014 р.	0,20	9,65	31,73	0,35	3,24
2015 р.	0,48	17,22	29,01	0,42	3,05
ПАТ «Запорізький трансформаторний завод»					
2011 р.	0,33	24,23	71,74	- 0,18	0,79
2012 р.	0,30	23,92	74,84	- 0,20	0,75
2013 р.	0,08	9,24	89,65	- 0,49	0,47
2014 р.	- 0,44	- 63,01	146,94	- 1,13	0,24
2015 р.	- 0,34	- 71,77	217,63	- 1,81	0,17
ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»					
2011 р.	- 0,04	- 1,59	94,31	- 0,54	1,03
2012 р.	0,12	14,16	91,42	- 0,59	0,79
2013 р.	- 0,15	- 11,34	98,76	- 0,79	0,47
2014 р.	- 0,47	- 78,84	179,39	- 1,58	0,30
2015 р.	- 0,21	- 37,82	200,12	- 1,74	0,41
ПАТ «Запорізький механічний завод»					
2011 р.	1,40	5,28	2,45	0,22	11,87
2012 р.	0,15	2,50	7,22	0,16	3,77
2013 р.	0,10	1,88	6,66	0,12	3,06
2014 р.	0,77	4,49	3,14	0,48	24,79
2015 р.	0,49	2,92	4,74	0,65	14,75
Значення відповідно до моделі Бівера В.					
Благополучний стан	0,4 - 0,45	6 – 8	≤ 37	0,4	≤ 3,2
За 5 років до банкрутства	0,17	4	≤ 50	≤ 0,3	≤ 2
За рік до банкрутства	- 0,15	- 22	≤ 80	≈ 0,06	≤ 1

Діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування» протягом 2011-2015 років свідчить про його глибокий критичний стан. Лише у 2012 році підприємство було

прибутковим, однак значення інших показників відповідно до моделі Бівера В. характеризують стан досліджуваного підприємства як «за рік до банкрутства». В цілому підприємство є потенційним банкрутом.

Проведена діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Запорізький механічний завод» свідчить про його незадовільний стан.

Значення коефіцієнту рентабельності активів майже протягом усього досліджуваного періоду характеризують стан підприємства як «за 5 років до банкрутства».

Дуже низькі значення коефіцієнту фінансового левериджу пояснюються незначною часткою зобов'язань підприємства та високою часткою власного капіталу у структурі капіталу підприємства.

Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом протягом 2011-2013 років має незадовільні значення. В 2014 та 2015 роках значення даного коефіцієнту є більшими за норму.

Значення коефіцієнту покриття в 2011, 2014 та 2015 роках значно перевищують норму. Високі значення коефіцієнту покриття пояснюються зниженням обсягу поточних зобов'язань ПАТ «Запорізький механічний завод», починаючи з 2014 року.

Впровадження у практику вітчизняних підприємств зарубіжних моделей прогнозування банкрутства, в тому числі моделі Бівера, виявляється не завжди коректним через низку причин: структура економіки України суттєво відрізняється від структури економіки іноземних країн, наявні різні тенденції розвитку та рівень конкуренції в галузі; різна купівельна спроможність споживачів, умови роботи з постачальниками продукції та послуг тощо.

Неоднозначність отриманих результатів за моделлю Бівера В. обумовлює необхідність проведення діагностики діяльності підприємств за допомогою показників, до складу яких входять величини оборотного капіталу, власного капіталу, власного оборотного капіталу, зобов'язань, собівартості, чистого доходу, товарно-матеріальних запасів, основних засобів, операційного прибутку, чистого прибутку (збитку) та фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування (табл. 2).

Таблиця 2. Ключові показники експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування

Позначення	Найменування	Сутність
Кп	Коефіцієнт покриття	Є одним з найважливіших показників діагностики кризового стану, оскільки показує, яка частина поточної заборгованості підприємства може бути погашена за рахунок поточних активів підприємства на дату складання балансу
Кн	Коефіцієнт незалежності	Показує частку власних коштів, вкладених у майно підприємства
Кра	Коефіцієнт рентабельності активів	Показує скільки підприємство отримало прибутку до оподаткування на кожну вкладену гривню у активи
Топ	Тривалість операційного циклу	Відображає період часу між придбанням товарно-матеріальних запасів для здійснення господарської діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції, включає період обороту товарно-матеріальних запасів та період обороту дебіторської заборгованості
ОАвок	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів ВОК	Показує, яка частина оборотних активів фінансується за рахунок власного оборотного капіталу
Роп	Коефіцієнт операційної рентабельності	Показує частку прибутку від операційної діяльності в загальному обсязі чистого доходу підприємства

Кпква	Коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів	Показує у скільки разів величина власного оборотного капіталу та довгострокового залученого капіталу перевищує вкладення капіталу в основні засоби та виробничі запаси
-------	--	--

Серед коефіцієнтів експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування є коефіцієнти, які містять величину власного оборотного капіталу (наприклад, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом та коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів).

У більшості наукових праць величина власного оборотного капіталу (ВОК) розраховується як різниця між оборотним капіталом та поточними зобов'язаннями. Такий розрахунок запропонований у методичних рекомендаціях щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств – емітентів облігацій (крім комерційних банків) від 23.02.2001 р. № 99 [10].

У листі Міністерства доходів і зборів України від 05.06.2013 р. N 7017/7/99-99-11-02-03-17 «Про направлення доопрацьованих Методичних рекомендацій» власний оборотний капітал визначається як різниця власного капіталу підприємства (сума за розділом I пасиву балансу (рядок 1495) форми N 1 або N 1-к) та необоротних активів (НА, сума за розділом I активу балансу (рядок 1095)). Перманентний капітал визначається як сума власного оборотного капіталу та довгостроково залученого капіталу (рядок 1595 балансу) [11].

З найменування терміну випливає, що ВОК – це величина власних джерел коштів, інвестованих в оборотний капітал підприємства. ВОК не може включати в себе довгострокові зобов'язання і забезпечення (р. 1595) відповідно до нової форми балансу або забезпечення наступних витрат і платежів (р. 430) та довгострокові зобов'язання (р. 480) відповідно до попередньої форми балансу.

У таблиці 2 запропоновано розраховувати коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів. Даний коефіцієнт показує, у скільки разів величина власного оборотного капіталу та довгострокового залученого капіталу (перманентного капіталу) перевищує вкладення капіталу в основні засоби та виробничі запаси (виробничі активи).

Очевидно, що вкладення капіталу у виробничі активи не повинні перевищувати величини перманентного капіталу. Тобто, чим вищий показник, тим більш фінансово стійким є підприємство.

З метою більш поглибленої діагностики коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу та виробничих активів можна досліджувати, представивши його у вигляді кратної двохфакторної моделі:

$$K_{п.к./в.а} = ПК / ВА \quad (1)$$

Дану кратну модель можна перетворити з використанням різних прийомів розбиття загального показника на економічні, фінансові та виробничі фактори, які будуть виступати об'єктом у більш детальному аналізі величини коефіцієнта співвідношення перманентного капіталу та виробничих активів (рис. 1).

Результати експрес-діагностики діяльності вітчизняних підприємств машинобудування представлені у таблиці 3.

Проведена експрес-діагностика діяльності підприємства ПАТ «Мотор Січ» протягом 2011-2015 років свідчить в цілому про задовільний стан підприємства. Однак, слід говорити про наявність негативної тенденції до підвищення тривалості операційного циклу підприємства протягом досліджуваного періоду.

Результати експрес-діагностики діяльності ПАТ «Запорізький трансформаторний завод» свідчать про наявність чіткої негативної тенденції до погіршення основних показників діяльності підприємства протягом досліджуваного періоду. Необхідно говорити про кризовий стан підприємства, а також значне порушення його фінансової стійкості.

Проведена експрес-діагностика діяльності підприємства ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування» протягом 2011-2015 років вказує на чітку негативну тенденцію до істотного порушення його фінансової стійкості. Протягом 2013-2015 років підприємство є збитковим. Найгірші значення основних показників діяльності припадають на 2014 рік.

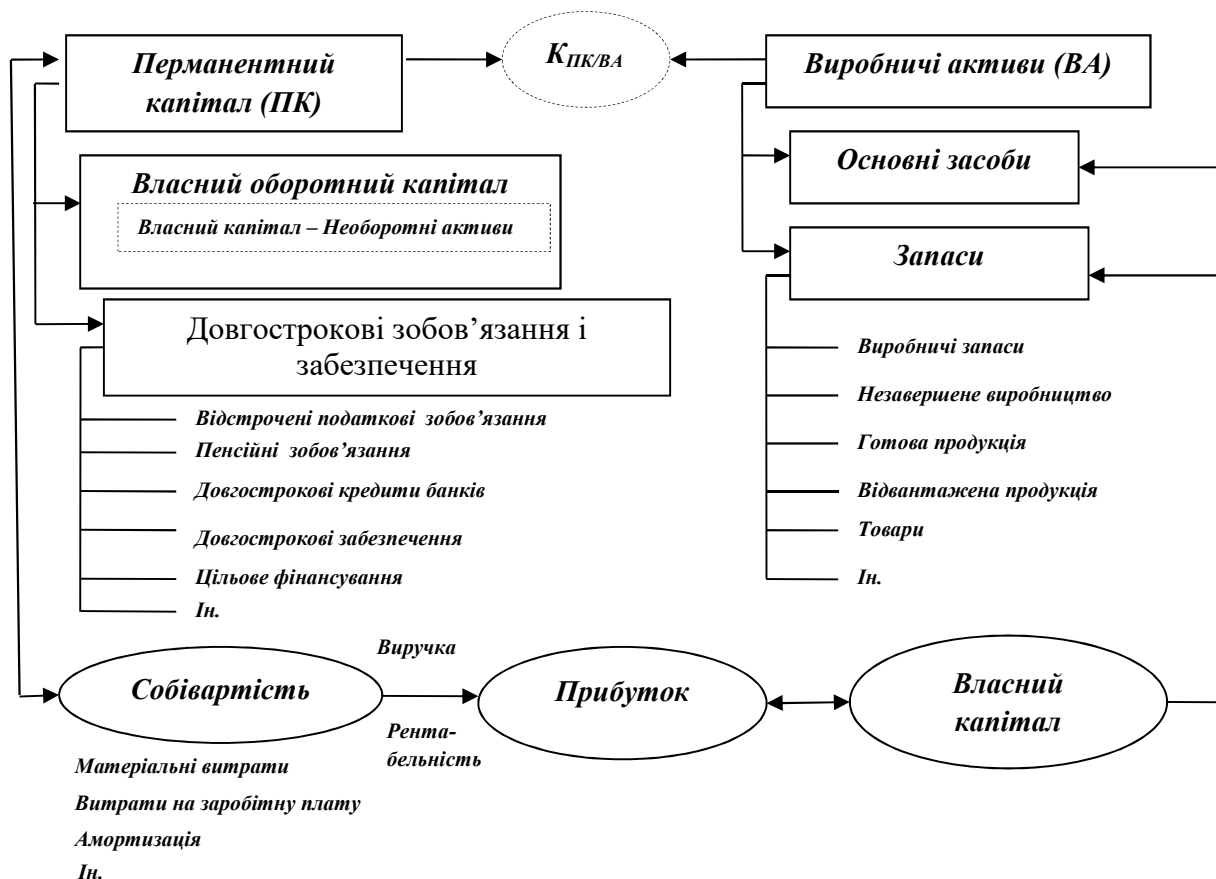

Рис.1 - Детермінована факторна модель достатності перманентного капіталу для забезпечення підприємства виробничими активами

Таблиця 3. Експрес-діагностика діяльності вітчизняних підприємств машинобудування протягом 2011-2015 років

Коефіцієнти	Кп	Кн	Кра	Топ	ОАвок	Роп	Кпква
ПАТ «Мотор Січ»							
2011 р.	2,29	0,62	25,14	442	0,46	36,03	0,61
2012 р.	3,04	0,70	26,71	461	0,56	39,85	0,69
2013 р.	3,75	0,72	16,58	479	0,55	26,78	0,63
2014 р.	3,24	0,68	14,29	539	0,52	36,98	0,63
2015 р.	3,05	0,71	23,07	691	0,59	43,06	0,61
ПАТ «Запорізький трансформаторний завод»							
2011 р.	0,79	0,28	31,49	193	- 0,34	37,07	- 0,55
2012 р.	0,75	0,25	30,31	198	- 0,36	35,68	- 0,51

2013 р.	0,47	0,10	11,29	251	- 1,22	24,90	- 1,43
2014 р.	0,24	- 0,47	- 63,19	356	- 3,28	11,96	- 3,14
2015 р.	0,17	- 1,18	- 71,86	416	- 4,87	1,11	- 5,52
ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»							
2011 р.	1,03	0,06	0,99	228	- 1,32	3,68	0,02
2012 р.	0,79	0,09	15,52	278	- 1,82	- 2,71	- 0,10
2013 р.	0,47	0,01	- 8,91	160	- 4,08	3,15	- 0,25
2014 р.	0,30	- 0,79	- 77,18	165	- 7,45	- 21,88	- 0,63
2015 р.	0,41	- 1,00	- 35,86	152	- 6,71	24,63	- 0,48
ПАТ «Запорізький механічний завод»							
2011 р.	11,87	0,98	7,70	243	0,90	19,47	0,33
2012 р.	3,77	0,93	2,98	279	0,68	10,44	0,26
2013 р.	3,06	0,93	2,50	277	0,64	54,25	0,19
2014 р.	24,79	0,97	5,82	315	0,94	12,55	2,54
2015 р.	14,75	0,95	3,59	302	0,93	6,27	3,03
Рекомендова- не значення	2-3	> 0,5	↑	↓	↑	↑	↑

Проведена експрес-діагностика діяльності підприємства ПАТ «Запорізький механічний завод» протягом 2011-2015 років свідчить про його незадовільний стан. Слід відмітити тенденцію до погіршення всіх основних показників діяльності досліджуваного підприємства у 2015 році, окрім тривалості операційного циклу.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно сказати, що однією з найважливіших умов своєчасного виявлення кризи та мінімізації її руйнівного впливу є використання на підприємствах машинобудування економічних інструментів антикризового управління. З метою забезпечення економічного розвитку та функціонування підприємств машинобудування необхідний комплексний підхід до управління, який передбачає формування системи антикризового управління, центральним елементом якої є економічні інструменти антикризового управління.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. / И. А. Бланк. – К: Ника-Центр, 1999. – 512 с. – Т. 2.
2. Дорошук Г. А. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / Г. А. Дорошук, Н. М. Даценко. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. – 332 с.
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія / Л. О. Лігоненко. – К.: КНТЕУ, 2004. – 580 с.
4. Лігоненко Л. Оцінка платоспроможності підприємства (методичні підходи) / Л. Лігоненко, Г. Ковальчук // Економіка, фінанси, право. – 1998. – № 9. – С. 10-15.
5. Никонович М. Аудит: визначення ймовірності банкрутства підприємства економіки / М. Никонович // Інформаційний бюлетень Держкомстату України. – 1999. – № 10-12. – С. 32-38.
6. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посіб. / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
7. Altman, Edward, "Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy", *Journal of Finance* 23, September 1968, pp. 589-609.
8. William H. Beaver. *Financial Ratios as Predictors of Failure, Empirical Research in Accounting Selected Studies* / Beaver, William H. // *Supplement to Journal of Accounting Research*. – 1966. – N4. – Pp. 71-111.
9. Toffler R. *Going, going, gone — four factors which predict* / R. Toffler, H. Tishaw // *Accountancy*. — 1977. — March. — Pp. 50-54.
10. Протокол засідання Аудиторської палати України від 23 лютого 2001 р. N 99 «Методичні рекомендації щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств – емітентів облігацій (крім комерційних банків)». [Електронний ресурс] / Єдина інформаційна платформа ЛІГА:ЗАКОН. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN2640.html

11. Лист Міністерства доходів і зборів України від 05.06.2013 р. N 7017/7/99-99-11-02-03-17 «Про направлення доопрацьованих Методичних рекомендацій». [Електронний ресурс]/ Єдина інформаційна платформа ЛІГА: ЗАКОН. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MDS00165.html.

References:

1. Blank, Y. A. (1999), *Osnovi fynansovoho menedzhmenta [Fundamentals of Financial management]*, Vol. 2, Nyka-Tsentr, Kyiv, Ukraine.
2. Doroshchuk, H. A. and Dashchenko, N. M. (2014), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom [Enterprise Crisis Management]*, tutorial, Novyi Svit – 2000, Lviv, Ukraine.
3. Ligonenko, L. O. (2004). *Antikrizove upravlinnia pidpriemstvom: teoretiko-metodologichni zasadi ta praktichniy instrumentariy : monografiya [Enterprise Crisis Management: theoretical and methodological principles and practical tools: monograph]*, KNTEU, Kyiv, Ukraine.
4. Lihonenko, L. and Kovalchuk, H. (1998), «Otsinka platospromozhnosti pidpriemstva (metodychni pidkhody)», *Ekonomika, finansy, pravo*, no. 9, pp. 10-15.
5. Nykonovych, M. (1999), «Audyт: vyznachennia ymovirnosti bankrutstva pidpriemstva», *Informatsiyni biuleten Derzhkomstatu Ukrainy*, no. 10-12, pp. 32-38.
6. Tereshchenko, O. O. (2000), *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpriemstv [Financial Sanitation and Bankruptcy of the Enterprises]*, tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Altman, Edward (1968), «Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy», *Journal of Finance*, 23, September, pp. 589-609.
8. William, H. Beaver (1966), «Financial Ratios as Predictors of Failure, Empirical Research in Accounting Selected Studies», *Supplement to Journal of Accounting Research*, no. 4, pp. 71-111.
9. Toffler, R. and Tishaw, H. (1977), «Going, going, gone — four factors which predict», *Accountancy*, March, pp. 50-54.
10. The official site of Unified information platform LIGA:ZAKON/«Metodychni rekomendatsii shchodo pidhotovky audytorskoho vysnovku pry perevertsi vidkrytykh aktsionermykh tovarystv ta pidpriemstv – emitentiv oblihatsii (krim komertsiiynykh bankiv)», *Protocol of Auditors' Chamber of Ukraine* 23.02.2001 no. 99, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN2640.html (access February 03, 2017).
11. The official site of Unified information platform LIGA:ZAKON/«Pro napravlennia doopratsovanykh Metodychnykh rekomendatsii», *Lyst of Ministry of Incomes and Fees of Ukraine* 05.06.2013 no. 7017/7/99-99-11-02-03-17, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MDS00165.html (access February 03, 2017).

Keywords: crisis; enterprise; economic instruments of crisis management; diagnosis; model; net working capital; permanent capital; productive assets.

Ключові слова: криза; підприємство; економічні інструменти антикризового управління; діагностика; модель; власний оборотний капітал; перманентний капітал; виробничі активи.

Ключевые слова: кризис; предприятие; экономические инструменты антикризисного управления; диагностика; модель; собственный оборотный капитал; перманентный капитал; производственные активы.